

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΕΛΩΝ

ΔΙΚΑΙΟΝ.—'Ανέκδοτον ἔγγραφον περὶ ἀσυλίας καὶ νομοθετικῆ τεχνικῆ
Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὑπὸ *Κ. Τριανταφυλλοπούλου*.

Λέων ὁ ἕκτος, ὁ παλαιόθεν ἐπονομασθεὶς σοφὸς ἢ φιλόσοφος, εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ ὅστις ἐξέδωκε τοὺς περισσοτέρους μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν νόμους, ἐν ὧν 113 Νεορὰς. Ἡ ἔντονος αὕτη νομοθετικὴ δρᾶσις ἐγέννησε ζητήματα ἐφ' ὧν κρατεῖ ἀμφισβήτησις. Πρῶτον: Τίς εἶναι ὁ συντάκτης αὐτῶν; Εἶναι ἀνώτερός τις κληρικός, εἶναι ὁ ἐκπονήσας ἤδη τὴν Ἐπαναγωγὴν, εἶναι ὁ μάλιστα τῶν ὀφφικίων Στυλιανὸς Ζαούτσης, ὁ δεύτερος πενθερὸς τοῦ Λέοντος, πρὸς ὃν ἀπευθύνονται αἱ πλεῖστοι Νεαράι, ἢ τέλος συντάκτης εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Λέων; Δεύτερον ζήτημα. Ἡ συλλογὴ τῶν Νεαρῶν ἐξεδόθη ἐπὶ Λέοντος μὲ πρόλογον γραφέντα μετὰ τὴν κατάρτισιν τῆς συλλογῆς. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην πρόκειται περὶ μεμονωμένων νόμων ἐκδοθέντων κατὰ διάφορα χρονικά διαστήματα, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὰς Νεαράς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀλλὰ τελευταῖον ὁ ἀείμνηστος ἐκδότης καὶ μεταφραστὴς τῶν Νεαρῶν τοῦ Λέοντος Pierre Noailles ἐπανέρχεται εἰς παλαιὰν γνώμην, ἣν ἐφοδιάζει μὲ νέα ἐπιχειρήματα, ὑποστηρίζων ὅτι αἱ Νεαράι ἀποτελοῦν ἔργον μιᾶς πνοῆς, εἶναι μονόβιβλος συντεταγμένος ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὡς σύνολον καὶ δημοσιευθεὶς ἐφ' ᾧπαξ.

Εἰς διαλεύκανσιν τῶν δύο τούτων ζητημάτων ὥς καὶ ἄλλων τινῶν μὴ νομικῆς φύσεως σημείων τῆς πολυταράχου βασιλείας τοῦ Λέοντος, συμβάλλει, νομίζω, ἀνέκδοτον μέχρι τοῦδε ἔγγραφον, οὗτινος συντάκτης εἶναι ὁ πολὺς ἐκ Πατρῶν Ἀρέθας, ἐπίσκοπος Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, ἀλλ' ὡς πρωτόθρονος μονίμως διατρίβων εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

Λέων ὁ σοφὸς δι' ἐπιστολῆς του ἠρώτησε τὸν Ἀρέθαν, ποίους ἐγκληματίας ἢ Ἐκκλησία, ὅταν οὗτοι καταφεύγουν εἰς ἱερὰ ἄσυλα, συγχωρεῖ καὶ ποίους δὲν συγχωρεῖ.

Ὁ Ἀρέθας ἀπήντησε δι' ἐπιστολιμαίας βραχείας διατριβῆς προσφωνῶν τὸν αὐτοκράτορα ἐν ἀρχῇ «κράτιστε βασιλεῦ» καὶ ἐν τέλει «φιλάνθρωπε βασιλεῦ». Ἡ δι' ἐπιστολῶν ἐπικοινωνία κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν βασιλέα ἀνευ μεσολαβήσεως ἀξιωματούχων εἶναι τι σύνηθες κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, σώζονται δὲ πλείονες ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀρέθα ἐξ ἀφορμῆς τῆς τετραγαμίας, ὅπως καὶ τοῦ Χοιροσφάκτου ἐπίσης πρὸς τὸν Λέοντα. Τὸ σημαντικὸν ὅμως ἐνταῦθα εἶναι ὅτι προκειμένου περὶ νομικοῦ καθαρώς ζητήματος τὸ ἐρώτημα τὸ ἀπευθύνει αὐτὸς οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπερ μαρτυρεῖ προσωπικὸν ἐνδιαφέρον, ἀσφαλῶς δὲ καὶ οἰκειότητα πρὸς τὴν ὑλὴν.

Καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες φέρονται γινώσται πως τοῦ δικαίου, τῶν γνώσεων δὲ τούτων εἶχον μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνάγκην, διότι πολλάκις ἐδίκαζον εἰς ἀνώτατον βαθμόν. Βλαστοὶ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου συχνὰ ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὴν νομικὴν, ὅπως ὁ μαθητὴς τοῦ Ψελλοῦ Μιχαὴλ ὁ Ζ', ὃν ὁ πατήρ του Κωνσταντῖνος ὁ Δούκας (πρὸς ὃν ἀπευθύνει τὸ νομικὸν ποίημα ὁ Ψελλός) ὑπέβαλεν εἰς δοκιμασίαν, δούς αὐτῷ νομικὸν θέμα πρὸς λύσιν καὶ μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ λύσιν αὐτοῦ τὸν προσέλαβεν ὡς συμβασιλέα. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ προπαιδείας ἀνεμειγνύοντο εἰς νομοθετικὰ προβλήματα, ὅπως λ. χ. ὁ Ἰουστινιανός, ὅστις ἀνέγραφεν εἰς τὰ σχέδια τῶν Νεαρῶν του ἐν περιθωρίῳ σημειώσεις ἢ συνέτασεν ὁ ἴδιος περικοπὰς τινὰς αὐτῶν, ὡς πιστοῦται ἐκ τῶν ἐν αὐταῖς βαρβαρισμῶν περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐπίσης προσθήκας ἔκαμνεν καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Β', αἰτίνες εἰκάζονται ἀπὸ τὴν ἀπλουστεράν γλωσσικὴν διατύπωσιν. Δὲν ἔλειψαν λοιπὸν ἐστεμμένοι τοῦ Βυζαντίου οἰκείως πως ἔχοντες πρὸς νομικὰ ζητήματα, ἀλλ' ὁλόκληρον νομοθεσίαν νὰ διατυπώσουν οἱ ἴδιοι, τοῦτο μόνον περὶ Λέοντος τοῦ ἔκτου δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ· ἡ ἀποψις δὲ αὕτη ἐνισχύεται, φρονῶ, ἥδη ἐκ τοῦ ἐρωτήματος τοῦ Λέοντος. Καὶ δὲν εἶναι ἐκπληκτικὸν τοῦτο, διότι ὁ Λέων, συγγραφεὺς καὶ ἐπὶ ἄλλων πεδίων, διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Φωτίου διαπρεποῦς νομικοῦ μετασχόντος εἰς τὴν σύνταξιν τῶν νομοθετημάτων Βασιλείου τοῦ Α' πατρὸς τοῦ Λέοντος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον ζήτημα.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ δεύτερον ζήτημα, φυσικὸν εἶναι ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν θεμάτων τῶν Νεαρῶν δὲν παρουσιάσθησαν ἐφ' ἅπαξ καὶ συγχρόνως, ἀλλ' ἐγεννῶντο ἐκάστοτε εἰς τὴν πρᾶξιν. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν δὲν ἐπεδέχοντο ἀναβολὴν ἕως ὅτου ἐτοιμασθοῦν αἱ λύσεις ὅλων καὶ ἐκδοθῇ ἐνιαῖος νόμος μὲ πλείονα κεφάλαια τὰς καθ' ἕκαστον Νεαρὰς, ὡς ὑποθέτει ἡ πρόσφατος γνώμη ἢ ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Noailles. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελεν ὑποτεθεῖ ὅτι ὁ Λέων ἔργον ἔθετο νὰ συλλέγη ἀπλῶς θέματα παντοῦ εἶδους διὰ νὰ ἐκδώσῃ κάποτε ἐφ' ἅπαξ ἕνα ἐνιαῖον κώδικα νόμων, πάλιν πιθανώτερον εἶναι νὰ ζητῇ γνώμην ἐπὶ πλείονων ὁμοειδῶν θεμάτων συγχρόνως καὶ οὐχὶ ἐπὶ ἑνὸς μόνον θέματος, ὡς ἔκαμε μὲ τὸν Ἀρέθην, ὃν ἠρώτησε μόνον περὶ ἀσυλίας.

Τὰ ζητήματα τῆς ἀσυλίας ἦσαν ὀξύτατα, διότι συχνὰ κατέφευγον εἰς ναοὺς καταδιωκόμενοι διὰ πραγματικὰ ἢ ὑποτιθέμενα ἀδικήματα· αὐτὸς οὗτος ὁ πατριάρχης Νικόλαος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ βιογράφου του Εὐθυμίου προσέφυγεν εἰς ναὸν ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ 22 ἡμέρας. Τὸ δίκαιον τῆς ἀσυλίας καθ' ἣν ἐποχὴν γράφει ὁ Ἀρέθας ἔχει ὡς ἑξῆς εἰς τὰς κυρίας γραμμάς.

Πᾶς χριστιανὸς διαπράξας ποινικὸν ἀδίκημα ἢ ἀπειλούμενος νὰ φυλακισθῇ διὰ χρεὴ, ἐὰν προσφύγῃ εἰς Ναὸν ἢ ἄλλον ἱερὸν τόπον, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀποσπασθῇ ὑπὸ τινος ἀνθαιρέτως ἐπὶ ποινῇ πρὶν μὲν θανάτου, νῦν δέ, δυνάμει δια-

τάξεως τοῦ Προχείρου, ἐπὶ ποινῇ μαστιγώσεως, κουρᾶς καὶ ἰσοβίου ἐξορίας. Ἄλλ' οὕτω παρενεβάλλοντο ὡς εἰκὸς ἐμπόδια εἰς τὴν δίωξιν ἐγκλημάτων, ὅθεν καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς κατήργησε τὸ δικαίωμα τῆς ἀσυλίας διὰ τὰ συχνότερα τότε ἐγκλήματα, τὸ δεινότερον πάντων τὸν φόνον, τὸν κολαζόμενον ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου νόμου διὰ θανάτου, τὴν ἀρπαγὴν παρθένων καὶ τὴν μοιχείαν. Ἐνοχοὶ τούτων προσφεύγοντες εἰς ἄσυλον δέον νὰ παραδίδωνται εἰς τὴν πολιτικὴν ἀρχήν. Ἄλλ' ἡ Ἐκκλησία θεωροῦσα ὅτι ἡ ποινὴ σκοπεῖ διόρθωσιν τοῦ ἐγκληματίου, διόρθωσιν δὲ δὲν δύναται νὰ ἐπιφέρει ἢ κάθειρξις, πολλῶ δ' ἤττον ἢ θανατικὴ ἐκτέλεσις, ἀποβλέπει εἰς τὴν δι' ἐπιτιμίων τοῦ μετανοοῦντος ἐγκληματίου βελτίωσιν καὶ συνεπῶς ἐξηκολούθει νὰ μὴ ἀρῇται κατ' ἀρχὴν ἄσυλον εἰς φονεῖς καὶ λοιποὺς ἐξηρημένους ἐγκληματίας.

Ἡ προστασία αὕτη, ἣν ἀπένειμεν ἡ Ἐκκλησία, φαίνεται τὴν σήμερον καὶ γενικῶς ἤδη ἀπὸ μακροῦ περιέρχως, ἀλλ' ἡ ἀσυλία εἶναι θεσμὸς ἀπαντῶν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς καθ' ὅρισμένον στάδιον τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν, διήρκεσε δὲ ἐνιαχοῦ τῆς Εὐρώπης μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καὶ ἀπήχησιν δικαίου ἀσυλίας παρ' ἡμῖν ἐμφανίζει, φρονῶ, ἡ προστασία ἣν ἀπένειμεν ὁ Ἡγούμενος Ἀναφωνήτρας, ὁ μετέπειτα ἅγιος Διονύσιος, εἰς τὸν φονεὰ τοῦ ἀδελφοῦ του τὸν ἐν μετανοίᾳ προσφυγόντα εἰς τὴν ἱερὰν Μονὴν τῆς Ζακύνθου.

Λόγῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτων ἀντιλήψεων θὰ ἐπήρχετο συχνὰ σύγκρουσις μεταξὺ κοσμικῶν καὶ πνευματικῶν ἀρχῶν, ὅθεν ὁ Λέων θέλων νὰ ἐναρμονίσῃ κατὰ τὴν συνήθειάν του τὸν κοσμικὸν νόμον πρὸς τοὺς ἱεροὺς Κανόνας ἐζήτησε προηγουμένως τὴν γνώμην τοῦ Ἀρέθᾳ.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος, τὸ κύριον, τῆς γνωμοδοτήσεως δὲν δύναμαι νὰ εἰσέλθω ἄνευ τῆς συγχρόνου δημοσιεύσεως τοῦ κειμένου, ἥτις θέλει γίνῃ ἀλλαχοῦ προσεχῶς.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς γνωμοδοτήσεώς του ὁ Ἀρέθᾳς ὁμιλεῖ περὶ τῆς πλεονεξίας καὶ ἀδικίας. Ἀδικος, πλεονέκτης ἢ ἄνιστος, εἶναι ἔννοιοι ἰσοδύναμοι, γνωστὰ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους. Κατὰ τοὺς Πατέρας ἡ πλεονεξία, χαρακτηριζομένη ὡς εἰδωλολατρεία, εἶναι ἡ περιουσιακὴ βλάβη ὡς κλοπὴ, ληστεία, ἀλλ' εἶναι καὶ γενικὸν ἁμάρτημα περιλαμβάνον πᾶσαν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἀνάγκης ἀδυνάτου ἐκ μέρους δυνατοῦ. Ὁ Λέων ὁ σοφὸς θέτει νόμους «ἵνα μὴ ὁ κρεῖττων τὸν ἐλάττωνα καταβλάπτῃ», ἵνα μὴ ὁ ἕτερος καταδυναστεύῃ τοῦ ἐτέρου», ὅπερ ἐνθυμίζει τὴν πολὺκροτον νεωτέραν ἐκφρασιν «ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου». Ἐάν τις ἔνοχος τοιαύτης πλεονεξίας ὑπὸ τὴν γενικὴν ἔννοιαν γένηται ἱκέτης (διότι τυχὸν διώκεται ὑπὸ τοῦ πλήθους), τίς ἢ τιμωρία του; Οἱ Κανόνες δὲν προβλέπουν ποινὴν, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Θαναματουργοῦ ὀριζομένη ποινὴ τῆς ἀποκηρύξεως ἤτοι τοῦ ἀφορισμοῦ δὲν ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῶν νεωτέρων ὡς ἀυστηρὰ ἐπὶ τόσον ἀορίστου μάλιστα ἀδικήματος. Ὅθεν ὁ Ἀρέθᾳς φρονεῖ

ὅτι ἡ τιμωρία του ἔγκειται εἰς τὸ νὰ ἀποδώσῃ τὸ πλεονεκτηθὲν εἰς τὸν ἀδικηθέντα, διότι ἐὰν δὲν τιμωρηθῇ διόλου ἡ ἁμαρτία συνεχίζεται, ἐνῶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐγκλημάτων διὰ τῆς ἐπιβαλλομένης ποινῆς καταργεῖται ἡ ἁμαρτία. Ἡ ἀποψις αὕτη δέον νὰ νοηθῇ συμπληρουμένη ὑπὸ τῆς ἐντολῆς τῶν Ἀποστόλων ὅτι ὁ πλεονέκτης ἐξιλεώνεται, ἐὰν ἐν πάσῃ περιπτώσει θυσιάσῃ περιουσίαν του ὑπὲρ τῶν πενήτων.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρέθα δὲν ἔφθασεν εἰς χεῖρας τοῦ Λέοντος, διότι, ὡς ὑπέθεσεν ὕστερότερον ὁ ἀποστολεὺς, εἶχε χαθῇ ἀπὸ ἀμέλειαν τοῦ λαβόντος, διεσώθη δὲ αὕτη εἰς τὸ ἀντίγραφον ὅπερ ἐκράτει τῶν ἀποστελλομένων ὑπ' αὐτοῦ ἐπιστολῶν. Κατάλογον τῶν ἀνεκδότων τούτων ἐπιστολῶν ἐκ τοῦ Κώδικος τῆς Μόσχας ἔχει δημοσιεύσει ὁ ἀκαδημαῖκός κ. Κουγέας εἰς τὴν λαμπρὰν μονογραφίαν του περὶ τοῦ ἀνδρὸς μετὰ παραθέσεως τῆς ἀρχικῆς φράσεως ἐκάστης ἐπιστολῆς, ἐκ τῶν φράσεων δὲ τούτων λαβὼν ἀφορμὴν ἀνεζήτησα τὰ χειρόγραφα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος ἠρωτήθη ὁ Ἀρέθας ὑπὸ τοῦ μαγίστρου Κοσμᾶ, ἀνωτάτου χειριστοῦ τῆς δικαιοσύνης ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος ἀλλ' ἐντοπισμένου εἰς τοὺς φονεῖς. Τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἀρέθα πρὸς τὸν Κοσμᾶν, ἐκτενεστέραν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ εἶδη τῶν φόνων, ἐρειδομένην δὲ εἰς τὸν ὄγδοον Κανόνα ταῦ Μεγάλου Βασιλείου μετὰ διαδρομῶν εἰς τὸν Ἀριστοτέλιν ἀνεκρίνωσα πέρυσι εἰς τὸ Θ' Βυζαντινὸν Συνέδριον ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐξέδωκα μετὰ ἐρμηνείας εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἰδιωτ. Δικαίου τοῦ καθηγητοῦ κ. Ζέπου.

Ὁ μάγιστρος Κοσμᾶς ἐχρησιμοποίησε τὰς γνώμας τοῦ Ἀρέθα. Ὅ,τι δηλαδὴ δὲν ἠμπόρεσε ἢ δὲν ἐπρόφθασε νὰ κάμῃ ὁ Λέων, τὸ ἔκαμε ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐξεδόθησαν δύο Νεαράι περὶ ἀσυλίας καὶ περὶ φόνου, ὑπ' ἀριθ. 10 καὶ 11, ἐξ ὧν ἡ πρώτη χαρακτηρίζεται ὡς Νεαρά ἢ Νομοθεσία «ἐν σχήματι μελέτης» ὡς ἐρμηνεία περὶ ἀμφιβαλλομένου ζητήματος οἷα εἶναι καὶ ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Ἀρέθα, ἀλλ' ἐδῶ πλέον ἐρμηνεία αὐθεντική. Τὸ ἀμφιβαλλόμενον ζήτημα εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τοῦ Ἀρέθα μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ Νεαρά 10 τοῦ Πορφυρογεννήτου τὴν ἀντινομίαν τοῦ Ἰουστινιανείου νόμου, τοῦ ἀποκλείοντος φονεῖς ἀπὸ τὴν ἀσυλίαν, εὕρισκε οὐχὶ πρὸς ἐκκλησιαστικὸν ἔθος, ὡς ὁ Ἀρέθας, ἀλλὰ πρὸς νόμον δι' οὗ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰουστινιανὸς φέρεται χορηγῆσας προνόμιον εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας «τόπον ἀσυλίας ἔχειν». Ἡ ἀντινομία αἴρεται καθ' ὃν περίπου καὶ παρὰ τῷ Ἀρέθᾳ τρόπον, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι παρὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πρώτης ἐπιστολῆς ἦτο γνωστὴ ἡ γνώμη του. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν τοῦ Ἀρέθα εὗρηται ὁμοιότητες εἰς τὴν Νεαράν 10, αἵτινες ὅμως δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχουν ἀντληθῇ καὶ κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸν Μέγαν Βασίλειον.